

L'ENTORN NATURAL I LA PEDRA SECA A AIGUAMÚRCIA

*Jaume Marlès i Magre
Rosa Mercè Vileu i Vallverdú*

1. INTRODUCCIÓ

Aquells aspectes de les coses que són més importants per a nosaltres estan amagats a causa de la seva simplicitat i de la seva familiaritat. Som incapaços d'adonar-nos d'allò que tenim constantment davant dels ulls.

WITTGENSTEIN

Al llarg dels anys, barraques i marges han romàs als nostres camps, fent-se, de tan quotidians, invisibles als nostres ulls. Tal com subratllen les paraules del filòsof austríac Wittgenstein, la familiaritat que transpiren aquestes construccions les han fet imperceptibles durant molt de temps per a molta gent. La vida actual, tecnològica i mecanitzada, ha fet de la pedra seca un element més del paisatge, mancat la majoria de vegades de la seva utilitat original. Afortunadament, l'home, necessita ara i després retrobar-se amb els seus orígens, i en moltes consciències ha nascut un fort interès en tot allò que l'envolta i que és part de l'herència i del bagatge d'un passat no tan llunyà. L'arquitectura rural, eina indispensable en el treball del camp en altres temps, esdevé avui un testimoni i un bé artístic i cultural que cal preservar. Tanmateix, el clima, el sòl i la geologia, la fauna, les comunitats vegetals conreades i forestals són elements que, juntament amb les construccions en sec, formen part i defineixen un paisatge, un poble, una cultura, uns costums i uns usos, és a dir un lloc.

2. EL MUNICIPI D'AIGUAMÚRCIA

Aiguamúrcia es troba a la demarcació de Tarragona, dins la comarca de l'Alt Camp, i té una extensió total de 73,01 km². Formen part d'aquest municipi set nuclis de població: Santes Creus, les Pobles, el Pla del Manlleu, Aiguamúrcia, les Destres, Masbarrat i l'Albà. El municipi llinda pel nord amb el terme municipal de Querol; al nord-est amb Pontons; a l'est, amb

Torrelles de Foix; al sud i sud-est, amb el Montmell; al sud-oest, amb Vila-rodona; a l'oest, amb el Pla de Santa Maria; i a l'oest, i nord-oest, amb el Pont d'Armentera.

L'any 1996 el cens de població era de 614 persones, i augmentà el 2001 a 648, el 2004 a 690, i l'any 2006 a 797 habitants. Ha passat així de 8,5 habitants per quilòmetre quadrat l'any 1996, a 10,9 habitants per km² l'any 2006.¹

La major part de la població del municipi es dedica al sector agrícola, mentre que la resta es reparteix entre el sector serveis, la indústria i la construcció, seguint aquest mateix ordre. Tot i que el sector agrícola és el més important, mostra una pèrdua de pes clara des de 1991. En aquell moment representava un 55,9% de la població, el 1996 era només d'un 42,6% i al 2001 ocupava solament un 35,8% dels habitants. Actualment la població ha augmentat, però el percentatge de la població total que es dedica a l'agricultura ha disminuït.²

L'evolució de les terres llaurades de la superfície agrària útil (SAU) ha anat minvant: del 1982 al 1989 la decreixença ha estat d'un 20,33%, passant de 2.883 hectàrees a 2.297; del 1989 al 1999, la minva ha estat d'un 21,55%, passant de 2.297 hectàrees a 1.902. Per tant, entre 1982 i 1999, el nombre de terres llaurades (SAU) ha disminuït en un 37,5%.³

D'altra banda, l'evolució del terreny forestal ha anat augmentant: del 1982 al 1989 ha crescut en un 33,37%, passant de 1.172 hectàrees a 1.759 i del 1989 al 1999, ha augmentat en un 16,83%, passant de 1.759 hectàrees a 2.115. Per tant, entre 1982 i 1999, la superfície del terreny forestal s'ha incrementat en un 44,58%.⁴

El canvi socioeconòmic que ha propiciat una disminució de la superfície agrària i un augment de la superfície forestal és un fenomen general a tot el territori català, i és un dels motius pel qual moltes de les barraques es troben avui dia en camps abandonats i/o dins el bosc.

3. L'ENTORN MEDI NATURAL I LES BARRAQUES DE PEDRA SECA A AIGUAMÚRCIA

3.1. LOCALITZACIÓ

Les barraques de pedra seca al municipi d'Aiguamúrcia, es troben localitzades bàsicament al marge esquerre del riu Gaià, mirant a ponent, concretament al paratge de les Planes de Santes Creus. Estan dins els polígons 1, 2, 3 i 4 del municipi, i tenen el seu seguiment al nord amb el terme municipal del Pont d'Armentera, a oest amb el Pla de Santa Maria, i a sud amb Vila-rodona.

La superfície total dels polígons 1, 2, 3 i 4, és de 491,0 hectàrees. Segons fonts cadastrals de l'any 2004, els usos del sòl es reparteixen de la següent manera:

¹ Institut d'Estadística de Catalunya (Generalitat de Catalunya). <http://www.idescat.cat>.

² Ídem.

³ Ídem.

⁴ Ídem.

CC	DENOMINACIÓ	SUPERFÍCIE (m ²)
AM	Ametller secà	1.764.286
AV	Avellaner regadiu	30.051
C	Terra conreu secà	132.795
E	Pastura	190.659
G	Garrofer secà	33.534
F	Fruiters secà	8.198
FR	Fruiters regadiu	1.560
HR	Horta regadiu	6.190
I	Improductiu	47.504
MI	Vimetera o canyissar	6.400
MM	Pi blanc	1.028.301
MT	Matoll	493.052
O	Olivers secà	258.307
OR	Olivers regadiu	4.110
V-	Vinya secà	905.204
Total		4.910.151

3.2. ANTECEDENTS HISTÒRICS

Es desconeix amb certesa l'origen de les barraques de pedra seca a Aiguamúrcia. Alguns autors es remunten als temps medievals, quan nombrosos colons vingueren a repoblar aquesta terra de marca, terra fronterera, insegura, a recer de les fortificacions que els senyors van alçar per defensar-la de les ràtzies sarraïnes. Potser aquests primers pobladors edificaren i habitaren barraques similars a les que actualment veiem als camps que ens envolten. No tenim constància d'evidències arqueològiques que ho demostrin, però la hipòtesi sembla força plausible.

□ Barraca de pedra seca dins un camp de sembrat.

Altres hipòtesis daten les primeres barraques a l'època de l'arribada del conreu de vinya per aquests paratges. Reforçaria aquest supòsit el fet que a moltes poblacions anomenen aquest tipus de construcció barraques de vinya. Segons aquesta hipòtesi, les primeres barraques s'alçarien als camps de vinya medievals de la Catalunya Vella. Durant els segles IX, X i XI molts senyors cedien terres als pagesos, mitjançant un contracte de complantació, per al conreu de la vinya.

Aiguamúrcia no s'ajustaria a aquestes característiques. Per una banda, el vi no és un producte de primera necessitat, per la qual cosa, els primers grups de colons possiblement conrearien cereals o productes indispensables per la dura vida diària. Per altra banda, a la incipient Catalunya, els centres productors de vi eren els monestirs. Per aquest motiu, seria lògic pensar que a Aiguamúrcia, el conreu de la vinya no s'escampà fins ben bé la segona meitat del segle XII, quan el cenobi de Santes Creus ja estava ben assentat en aquestes terres. Fins llavors, els primers pagesos dedicarien les seves forces al conreu de cereals, com el sègol i l'ordi, plantes d'horta, lli, cànem, arbres fruiters i altres productes necessaris per a la vida quotidiana.

L'arribada d'un grup de colons a un territori amb la finalitat d'establir-s'hi i treballar-ne les terres, implicava una àrdua tasca. El primer pas era artigar o arrabassar la terra triada per poder-hi conrear, és a dir, convertir una terra erma o boscosa en terrenys de conreu. Calia, doncs, tallar el bosc, desbrossar les garrigues i alliberar el terreny de pedres i rocalla. Amb aquesta pedra sobrerera es construïen marges, barraques i altres edificacions diverses útils per a la vida rural.

La posterior construcció del monestir arrossegà amb ella molts mestres d'obra, fusters, picapedrers i altres artesans que, amb molta probabilitat, s'establiren a les Planes de Santes Creus. Tots ells devien aportar els seus coneixements sobre el treball de la pedra. És molt difícil trobar alguna evidència d'aquells dies, però no impossible. Tot i que la majoria de marges que trobem (feixes estretes de terra als pendents de la muntanya, separades per marges de pedra), daten del segle XIX, moment d'expansió del conreu de la vinya a Catalunya (moment d'expansió de la demanda per l'arribada de la fil·loxera a França), pren força la idea que alguns d'aquests marges tenen un origen molt més antic, possiblement medieval.

3.3. EL CLIMA

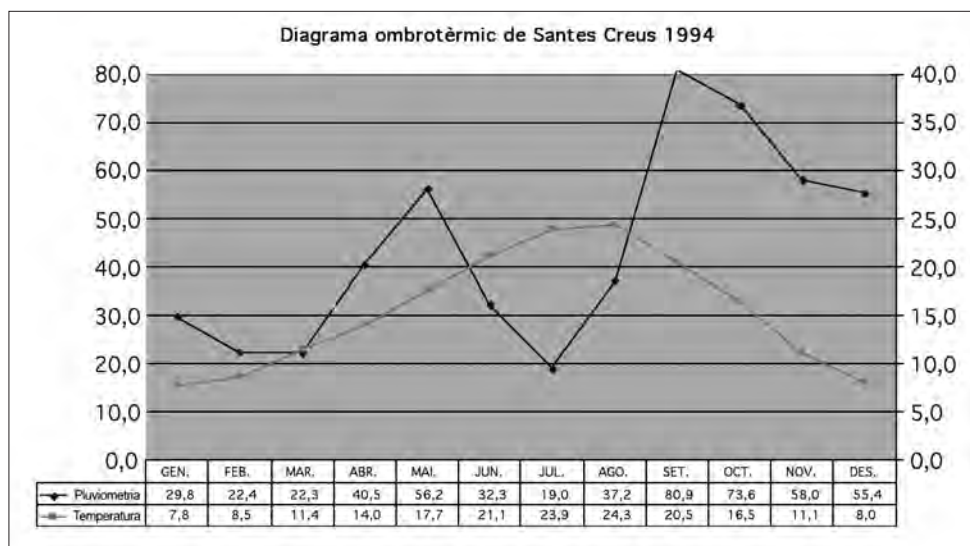
La zona gaudeix d'un clima pròpiament mediterrani caracteritzat per hiverns suaus i estius secs i càlids. Segons l'estació meteorològica de Santes Creus (1994-2007)⁵, la més propera a les barraques podem dir que:

- La pluviositat mitjana és d'uns 527,6 l/m² anuals, tanmateix les pluges es concentren especialment a la tardor, seguit de la primavera, hivern i estiu.

⁵ Dades facilitades per el centre meteorològic de l'Alt Camp.

- La temperatura mitjana és d'uns 15,4°C. Les més altes s'assoleixen durant els tres primers mesos d'estiu i les més baixes, durant els mesos de novembre a març, especialment de setembre, gener i febrer.

El diagrama ombrotèrmic⁶ de Santes Creus, que ens relaciona la temperatura i la precipitació, ens mostra com el període de sequera, entre l'any 1994 i el 2007, va des de principi de juny fins a finals d'agost.

□ Font: <http://www.metacamp.net>. Elaboració pròpia.

3.4. EL SÒL I LA GEOLOGIA⁷

La classificació dels sòls on trobem les barraques, segons el sistema WRB⁸, ens mostra uns horitzons de diagnòstics subsuperficials, amb unes capes essencialment minerals amb estructura diferent del material originari, i diversos processos de meteorització i/o acumulació (horitzó B). Els sòls, en alguns casos poden ser càlcics, però bàsicament els que trobem són petrocàlcics. Entre ells dos, es diferencien perquè els sòls càlcics tenen acumulació de carbonats secundaris, en un percentatge superior de carbonats en la terra fina, i un gruix superior a 15 cm. En canvi, els sòls petrocàlcics tenen més del 50% de carbonats, són fortament endurits, i

⁶ El diagrama ombrotèrmic va ser proposat per H. Gaussen el 1952. És un indicador extraordinàriament senzill, i és inexacte denominar-lo índex xerotèrmic.

⁷ Assessor científic: Josep Maria Alcañiz Baldellou, catedràtic d'Edafologia i Química agrícola de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).

⁸ World Reference Base for Soil Resources (WRB), 1998.

tenen un gruix de més de 10 cm. A primera vista, les pedres que tenen unes làmines o ratlles, són d'origen petrocàlcic, i en el cas que no s'observin, són d'origen càlcic. En les barraques que hem visitat al paratge de les Planes de Santes Creus, diem que bàsicament els sòls són d'origen petrocàlcic com ja hem esmentat. Tot i això, en el perfil d'alguna de les lloses observades d'origen petrocàlcic, s'ha vist alguna pedra càlcica que va quedar impregnada durant el període de formació de la llosa; n'és un exemple la barraca 1 del polígon 3. La pedra càlcica interromp les làmines pròpies de la llosa petrocàlcica.

Cal dir que la formació dels sòls petrocàlcics els situaríem anteriors a l'última glaciació, aleshores amb un clima subtropical. Tanmateix aquests sòls es troben en un procés de contínua formació.

Es coneix amb el nom de lloses, perquè són pedres planes. Això, es deu al fet que el terreny és pla, ja relacionat amb el nom del paratge. La gènesi de les lloses es produeix a partir d'un procés que porta molts anys. Quan s'ajunten els carbonats que conté l'aigua amb el calci, es va formant un precipitat que és el carbonat càlcic a partir del qual es forma la llosa. De vegades trobem pedres d'una gran superfície, que a l'època de la construcció en sec, s'aprofitaven per fer-ne cossols, que tenien la funció d'emmagatzemar aigua.

Pel que fa la seva geologia, hi trobem conglomerats, gresos i lutites (cons de dejecció), situats a l'eó del Fanerozoic, a l'era del Cenozoic; el període Quaternari, i l'època del Plistocè mitjà.⁹

3.5. ELS CONREUS

Les comunitats vegetals conreades que trobem al municipi d'Aiguamúrcia són de secà: l'ametller (*Prunus dulcis*), l'olivera (*Olea europaea*), l'avellaner (*Corylus avellana*), la vinya (*Vitis vinifera*) i alguns sembrats com el blat (*Triticum aestivum*) i l'ordi (*Hordeum vulgare*). Tanmateix, les més abundants són la vinya, l'ametller, l'olivera, i amb menor quantitat l'avellaner, el noguer (*Juglans regia*) i alguns fruiters com la pomera (*Pyrus malus*).

En els conreus herbacis hi incloem les hortalisses, els farratges verds i l'alfals, i el gra. De 1982 a 1999 l'horta va disminuir de 8 a 4 hectàrees, i els farratges van desaparèixer a partir de les 24 hectàrees inicials. La presència del gra és molt superior. El 1982 hi havia 24 hectàrees de blat, 253 d'ordi, 4 de sègol (*Secale cereale*), 8 de gira-sol (*Helianthus annuus*), i 187 estaven en guaret. El 1999 es va produir un retrocés notable. Trobem 4 hectàrees d'hortalisses, cap de farratges, i 97 de gra; d'aquestes n'hi havia 10 de blat, 87 d'ordi, cap de sègol ni de gira-sol, i 6 de guaret.

Els conreus llenyosos que trobem al municipi són les oliveres, la vinya, els fruiters de clima temperat, i els de fruits secs. El 1982 hi havia 66 hectàrees d'olivera, 1.363 de vinya, 21 de fruiters de clima temperat, 19 dels quals eren de pomeres i les 2 restants de presseguer (*Prunus persica*); 885 de fruits secs, dels quals 850 eren d'ametller, 29 d'avellaner, i 6 de garrofer (*Ceratonia siliqua*). El 1999 tots els conreus havien retrocedit, excepte el d'olivera, del que n'hi havia 113 hectàrees, 1.200 de vinya, 8 de fruiters de clima temperat, dels quals 4 eren

⁹ Institut Cartogràfic de Catalunya (Generalitat de Catalunya). <http://www.icc.cat>.

de pomeres, i la resta d'altres fruiters; i 366 de fruits secs, dels quals 340 eren d'ametller, 20 d'avellaner, i 6 de noguers.

Si considerem l'evolució dels cultius en el llarg termini, des de mitjans del segle XIX podem afirmar que hi ha una forta reducció dels cereals cultivats, que s'inicia a partir del cadastre de 1954 (entre l'amillament¹⁰ de 1863 i el cadastre de 1954 s'observa una certa expansió).

	1863	1900	1954	2004
Cereals	199	457	988	0

És durant el segle XX quan apareixen cultius com l'ametller, l'avellaner i l'olivera (són inexistents a l'amillament de 1860). Per altra banda, cal tenir en compte el manteniment de la vinya, la disminució de l'horta i el terreny erm i improductiu, i la quasi desaparició del guaret.¹¹ Tot això ens permet afirmar que hi ha una tendència al monocultiu a partir de finals del segle passat.

3.5. LA VEGETACIÓ

La vegetació al voltant de les barraques, com en la gran majoria dels boscos del municipi, i com succeeix a tota la zona que forma part de la depressió central catalana, pertanyen a una comunitat xerofítica —organismes o comunitats que viuen en medis sec— i perennifòlia de tipus alzinar litoral (*Quercetum ilicis galloprovinciale*). Als camps que es treballen, hi trobem plantes herbàcies anuals i/o bianuals, conegudes amb el nom popular de males herbes.

□ Julivert (*Petroselinum crispum*) al costat d'un marge de pedra seca.

¹⁰ Amillament: Aparagué per primera vegada en la reforma tributària de Món, en llei de 23 de maig de 1845. Era el nom que rebien els documents elaborats periòdicament pels ajuntaments per conèixer la riquesa rústica, pecuària i urbana dels contribuents del municipi.

¹¹ Jaume MARLÈS MAGRE (2006), "Els conreus al municipi d'Aiguamúrcia", *La Resclosa*, núm. 10, Vilatorrada, Centre d'Estudis del Gaià, p. 5-41.

A la següent taula esmentem les plantes més comunes:

NOM COMÚ	ESPÈCIE	GÈNERE	FAMÍLIA
Apelagós	<i>Galium aparine</i>	<i>Galium</i>	<i>Rubiaceae</i>
Arpell	<i>Picris echioides</i>	<i>Picris</i>	<i>Compositae (Asteraceae)</i>
Card fuell	<i>Carthamus lanatus</i>	<i>Carthamus</i>	<i>Compositae (Asteraceae)</i>
Card negre	<i>Carlina corymbosa</i>	<i>Carlina</i>	<i>Compositae (Asteraceae)</i>
Crespinell	<i>Sedum sedifforme</i>	<i>Sedum</i>	<i>Crassulaceae</i>
Espígol	<i>Lavandula latifolia</i>	<i>Lavandula</i>	<i>Labiatae (Lamiaceae)</i>
Estrellada espinosa	<i>Pallensis spinosa</i>	<i>Pallensis</i>	<i>Compositae (Asteraceae)</i>
Farigola	<i>Thymus vulgaris</i>	<i>Thymus</i>	<i>Labiatae (Lamiaceae)</i>
Fenàs	<i>Brachypodium retusum</i>	<i>Brachypodium</i>	<i>Gramineae (Poaceae)</i>
Flor de Sant Joan	<i>Helichrysum stoechas</i>	<i>Helichrysum</i>	<i>Compositae (Asteraceae)</i>
Fonoll	<i>Foeniculum vulgare</i>	<i>Foeniculum</i>	<i>Umbelliferae (Apiaceae)</i>
Gossets	<i>Antirrhinum orontium</i>	<i>Antirrhinum</i>	<i>Scrophulariaceae</i>
Julivert	<i>Petroselinum crispum</i>	<i>Petroselinum</i>	<i>Umbelliferae (Apiaceae)</i>
Olivarda	<i>Dittrichia viscosa</i>	<i>Dittrichia</i>	<i>Compositae (Asteraceae)</i>
Panical	<i>Eryngium campestre</i>	<i>Eryngium</i>	<i>Umbelliferae (Apiaceae)</i>
Pelitre	<i>Chrysanthemum cinerariifolium</i>	<i>Chrysanthemum</i>	<i>Compositae (Asteraceae)</i>
Rogeta	<i>Rubia peregrina peregrina</i>	<i>Rubia</i>	<i>Rubiaceae</i>
Vidiella	<i>Clematis flammula</i>	<i>Clematis</i>	<i>Ranunculaceae</i>

L'esparreguera boscana (*Asparagus acutifolius*).

Els arbustos més freqüents són:

NOM COMÚ	ESPÈCIE	GÈNERE	FAMÍLIA
Aladern	<i>Rhamnus alaternus</i>	<i>Rhamnus</i>	<i>Rhamnaceae</i>
Arçot	<i>Rhamnus lycioides</i>	<i>Rhamnus</i>	<i>Rhamnaceae</i>
Argelaga negra	<i>Genista scorpius</i>	<i>Genista</i>	<i>Leguminosae</i>
Arítjol	<i>Smilax aspera</i>	<i>Smilax</i>	<i>Liliaceae</i>
Bruc d'hivern	<i>Erica multiflora</i>	<i>Erica</i>	<i>Ericaceae</i>
Càdec	<i>Juniperus oxycedrus</i>	<i>Juniperus</i>	<i>Cupressaceae</i>
Cep	<i>Vitis vinifera</i>	<i>Vitis</i>	<i>Vitaceae</i>
Cep americà	<i>Vitis riparia</i> / <i>Vitis rupestris</i>	<i>Vitis</i>	<i>Vitaceae</i>
Englantina	<i>Rosa sempervirens</i>	<i>Rosa</i>	<i>Rosaceae</i>
Esbarzer	<i>Rubus ulmifolius</i>	<i>Rubus</i>	<i>Rosaceae</i>
Esparreguera boscana	<i>Asparagus acutifolius</i>	<i>Asparagus</i>	<i>Liliaceae</i>
Foixarda	<i>Globularia alypum</i>	<i>Globularia</i>	<i>Globulariaceae</i>
Garric	<i>Quercus coccifera coccifera</i>	<i>Quercus</i>	<i>Fagaceae</i>
Gatosa	<i>Ulex parviflorus</i>	<i>Ulex</i>	<i>Leguminosae</i>
Llentiscle	<i>Pistacia lentiscus</i>	<i>Pistacia</i>	<i>Anacardiaceae</i>

NOM COMÚ	ESPÈCIE	GÈNERE	FAMÍLIA
Lleteresa de bosc	<i>Euphorbia amygdaloides</i>	<i>Euphorbia</i>	<i>Euphorbiaceae</i>
Lliri blau	<i>Iris germanica</i>	<i>Iris</i>	<i>Iridaceae</i>
Romaní	<i>Rosmarinus officinalis</i>	<i>Rosmarinus</i>	<i>Labiatae (Lamiaceae)</i>
Savina	<i>Juniperus phoenicea</i>	<i>Juniperus</i>	<i>Cupressaceae</i>

□ Camp d'ametllers (*Prunus dulcis*), i al fons una barraca i un marge de pedra seca.

Els arbres que hi podem trobar són els següents:

NOM COMÚ	ESPÈCIE	GÈNERE	FAMÍLIA
Albercoquer	<i>Prunus armeniaca</i>	<i>Prunus</i>	<i>Rosaceae</i>
Alzina	<i>Quercus ilex ilex</i>	<i>Quercus</i>	<i>Fagaceae</i>
Ametller	<i>Prunus dulcis</i>	<i>Prunus</i>	<i>Rosaceae</i>
Carrasca	<i>Quercus ilex rotundifolia</i>	<i>Quercus</i>	<i>Fagaceae</i>
Cirerer	<i>Prunus avium</i>	<i>Prunus</i>	<i>Rosaceae</i>
Figuera	<i>Ficus carica</i>	<i>Ficus</i>	<i>Moraceae</i>
Olivera	<i>Olea europaea</i>	<i>Olea</i>	<i>Oleaceae</i>
Pi blanc	<i>Pinus halepensis</i>	<i>Pinus</i>	<i>Pinaceae</i>
Roure	<i>Quercus faginea</i>	<i>Quercus</i>	<i>Fagaceae</i>
Ullastre	<i>Olea europaea</i>	<i>Olea</i>	<i>Oleaceae</i>

Tot seguit mostrem algunes de les males herbes que hi podem trobar:

NOM COMÚ	ESPÈCIE	GÈNERE	FAMÍLIA
Blet de paret	<i>Chenopodium murale</i>	<i>Chenopodium</i>	<i>Chenopodiaceae</i>
Blet punxent	<i>Amaranthus retroflexus</i>	<i>Amaranthus</i>	<i>Amaranthaceae</i>
Cap blanc	<i>Alyssum maritimum</i>	<i>Alyssum</i>	<i>Cruciferae (Brassicaceae)</i>
Gram	<i>Cynodon dactylon</i>	<i>Cynodon</i>	<i>Gramineae (Poaceae)</i>
Herba de la pulmonia	<i>Anagallis foemina</i>	<i>Anagallis</i>	<i>Primulaceae</i>
Lletsó	<i>Leontodon carpetanus</i>	<i>Leontodon</i>	<i>Compositae (Asteraceae)</i>
Lletsó	<i>Sonchus oleraceus</i>	<i>Sonchus</i>	<i>Compositae (Asteraceae)</i>
Malva	<i>Malva sylvestris</i>	<i>Malva</i>	<i>Malvaceae</i>
Ravenissa blanca	<i>Diplotaxis erucoides</i>	<i>Diplotaxis</i>	<i>Cruciferae (Brassicaceae)</i>
Sussana	<i>Geranium rotundifolium</i>	<i>Geranium</i>	<i>Geraniaceae</i>
Xereix	<i>Setaria verticillata</i>	<i>Setaria</i>	<i>Gramineae (Poaceae)</i>

3.6. LA FAUNA

Els mamífers: Les espècies que trobem són les característiques del clima mediterrani.

El conill (*Oryctolagus cuniculus*),¹² és un herbívor que el trobem en diferents zones del Principat i de l'Estat. La guineu (*Vulpes vulpes*), tot i ser nocturna no és difícil veure-la durant el dia, ja que, com el porc senglar (*Sus scrofa*), pot viure en una gran diversitat d'hàbitats, i per tant s'assenta en aquells que li proporcionen menjar. La rata cellarda (*Eliomys quercinus*) es pot veure entre les pedres, i també pels arbres, així com l'esquirol (*Sciurus vulgaris*). La musaranya comuna (*Crocodyrus russula*), la musaranya nana (*Suncus etruscus*), i els rosegadors: la rata comuna (*Rattus norvegicus*), el ratolí de bosc (*Apodemus sylvaticus*) i el ratolí mediterrani (*Mus spretus*), són animals que també es poden veure entre les pedres, i indrets on els és fàcil amagar-se, llocs bruts i espessos. L'erigó clar (*Erinaceus algirus*) habita entre les barraques, boscos i conreus de

¹² Conill: Al paratge de les Planes, respecte a la resta del municipi d'Aiguamúrcia, hi ha una població important d'aquest herbívor. La població encara podria augmentar, ja que s'ha detectat una proliferació de l'espècie en alguns municipis de l'Alt Camp, com Bràfim, Vallmoll, els Garidells, Vila-rodona, etc. Tot i això, des de l'última dècada del segle passat, aquesta espècie s'ha vist afectada per les malalties: mixomatosi i hemorràgica (EHV), i també sobretot per l'augment de la població del porc senglar (*Sus scrofa*).

les Planes, però és difícil de veure, ja que és solitari i nocturn, i s'amaga al sentir el mínim soroll. La mostela (*Mustela nivalis*), un carnívor molt inquiet que es pot trobar en tota mena d'hàbitats, el teixó (*Meles meles*), tot i que habita en boscos de fulla caduca, la fagina (*Martes foina*), que habita més en zones assolellades, la geneta (*Genetta genetta*), quasi en perill d'extinció, són tots ells difícils de veure pels pocs exemplars que queden vius.

□ Un conill (*Coryctolagus cuniculus*) a l'entrada d'un cau, vora un marge de pedra seca.

A la taula següent, es mostren els mamífers que es poden veure al paratge de les Planes:

NOM COMÚ	ESPÈCIE	GÈNERE	FAMÍLIA
Conill	<i>Oryctolagus cuniculus</i>	<i>Oryctolagus</i>	<i>Leporidae</i>
Eriçó clar	<i>Erinaceus algirus</i>	<i>Erinaceus</i>	<i>Erinaceidae</i>
Esquirol	<i>Sciurus vulgaris</i>	<i>Sciurus</i>	<i>Esciuridae</i>
Fagina	<i>Martes foina</i>	<i>Martes</i>	<i>Mustelidae</i>
Geneta o gat mesquer	<i>Genetta genetta</i>	<i>Genetta</i>	<i>Viverridae</i>
Guineu	<i>Vulpes vulpes</i>	<i>Vulpes</i>	<i>Canidae</i>
Llebre	<i>Lepus europaeus</i>	<i>Lepus</i>	<i>Leporidae</i>
Mostela	<i>Mustela nivalis</i>	<i>Mustela</i>	<i>Mustelidae</i>
Musaranya nana	<i>Suncus etruscus</i>	<i>Suncus</i>	<i>Soricidae</i>

NOM COMÚ	ESPÈCIE	GÈNERE	FAMÍLIA
Musaranya comuna	<i>Crocідura russula</i>	<i>Crocідura</i>	Soricidae
Rata cellarda	<i>Eliomys quercinus</i>	<i>Eliomys</i>	Gliridae
Rata comuna	<i>Rattus norvegicus</i>	<i>Rattus</i>	Muridae
Ratolí de bosc	<i>Apodemus sylvaticus</i>	<i>Apodemus</i>	Muridae
Ratolí mediterrani	<i>Mus spretus</i>	<i>Apodemus</i>	Muridae
Senglar	<i>Sus scrofa</i>	<i>Sus</i>	Suidae
Teixó o toixó	<i>Meles meles</i>	<i>Meles</i>	Mustelidae

Els ocells:¹³ Són uns dels animals que es poden observar més fàcilment. Els típics de la Catalunya meridional són: el tudó (*Columba palumbus*), el colom roquer (*Columba livia*), l'estornell vulgar (*Sturnus vulgaris*), la garsa (*Pica pica*), la perdiu roja (*Alectoris rufa*), tot i que els últims anys la població ha arribat a un punt crític, a causa de l'abandonament de cultius, l'augment de massa forestal i la pressió cinegètica, i la introducció de la perdiu de granja per a la caça també ha estat un factor negatiu. La cotxa fumada (*Phoenicurus ochruros*), la mallerenga carbonera (*Parus major*), i amb menys presència la mallerenga blava (*Parus caeruleus*), el papamosques gris (*Muscicapa striata*), i el pardal xarrec (*Passer montanus*) pel que fa a la família dels ploceids. Tampoc és molt freqüent observar el gaig blau (*Coracias garrulus*). Per altra banda, per ser un indret pla, sense penya-segats aïllats amb roques abruptes, ni muntanyes, és difícil de veure algun rapinyaire com l'astor (*Accipiter gentilis*), l'esperver vulgar (*Accipiter nisus*), l'aligot comú (*Buteo buteo*), l'àliga perdiguera o cuabarrada (*Hieraaetus fasciatus*).

- Una garsa (*Pica pica*) damunt d'una carrasca (*Quercus ilex rotundifolia*).

¹³ Servidor d'Informació Ornitològica de Catalunya.

NOM COMÚ	ESPÈCIE	GÈNERE	FAMÍLIA
Abellerol	<i>Merops apiaster</i>	<i>Merops</i>	<i>Meropidae</i>
Cagamànecs o còlit ros	<i>Oenanthe hispanica</i>	<i>Oenanthe</i>	<i>Muscicapidae</i>
Colom roquer	<i>Columba livia</i>	<i>Columba</i>	<i>Columbidae</i>
Cotxa fumada	<i>Phoenicurus ochruros</i>	<i>Phoenicurus</i>	<i>Turdidae</i>
Cuereta blanca	<i>Motacilla alba</i>	<i>Motacilla</i>	<i>Motacillidae</i>
Estornell vulgar	<i>Sturnus vulgaris</i>	<i>Sturnus</i>	<i>Sturnidae</i>
Gaig	<i>Garrulus glandarius</i>	<i>Garrulus</i>	<i>Corvidae</i>
Gaig blau	<i>Coracias garrulus</i>	<i>Coracias</i>	<i>Coraciidae</i>
Garsa	<i>Pica pica</i>	<i>Pica</i>	<i>Corvidae</i>
Mallerenga blava	<i>Parus caeruleus</i>	<i>Parus</i>	<i>Paridae</i>
Mallerenga carbonera	<i>Parus major</i>	<i>Parus</i>	<i>Paridae</i>
Merla	<i>Turdus merula</i>	<i>Turdus</i>	<i>Turdidae</i>
Papamosques gris	<i>Muscicapa striata</i>	<i>Muscicapa</i>	<i>Mscicapidae</i>
Pardal comú	<i>Passer domesticus</i>	<i>Passer</i>	<i>Passeridae</i>
Pardal roquer	<i>Passer petronia</i>	<i>Passer</i>	<i>Passeridae</i>
Pardal xarrec	<i>Passer montanus</i>	<i>Passer</i>	<i>Passeridae</i>
Perdiu roja	<i>Alectoris rufa</i>	<i>Alectoris</i>	<i>Phasianidae</i>
Pit-roig	<i>Erithacus rubecula</i>	<i>Erithacus</i>	<i>Turdidae</i>
Puput	<i>Upupa epops</i>	<i>Upupa</i>	<i>Upupidae</i>
Rossinyol	<i>Luscinia megarhynchos</i>	<i>Luscinia</i>	<i>Turdidae</i>
Tudó	<i>Columba palumbus</i>	<i>Columba</i>	<i>Columbidae</i>

Els amfibis: Els més abundants són:

NOM COMÚ	ESPÈCIE	GÈNERE	FAMÍLIA
Gripau corredor	<i>Bufo calamita</i>	<i>Rana</i>	<i>Bufonidae</i>
Gripau comú	<i>Bufo bufo</i>	<i>Bufo</i>	<i>Bufonidae</i>
Salamandra	<i>Salamandra salamandra</i>	<i>Salamandra</i>	<i>Salamandridae</i>
Tòtil	<i>Alytes obstetricans</i>	<i>Alytes</i>	<i>Discoglossidae</i>

Els rèptils: Els més freqüents són:

NOM COMÚ	ESPÈCIE	GÈNERE	FAMÍLIA
Sargantana comuna	<i>Podarcis hispanica</i>	<i>Podarcis</i>	<i>Lacertidae</i>
Llangardaix comú	<i>Lacerta lepida</i>	<i>Lacerta</i>	<i>Lacertidae</i>
Serp blanca	<i>Rhinechis scalaris</i>	<i>Rhinechis</i>	<i>Colubridae</i>

Altres: Cal esmentar la presència de mol·luscs (caragols), sobretot els caragolins (*Theba pisana*) allí on el fonoll hi ha colonitzat, també el caragol cristià (*Otala punctata*), el caragol bover (*Cryptomphalus aspersus*), la regina fosca (*Eobania vermiculata*) i la regina clara (*Eobania vermiculata*).¹⁴ També els dípters (mosques), himenòpters (abelles, vespes, borinots), ortòpters (grills), lepidòpters (papallones), miriàpodes (centpeus).

3.7. LES BARRAQUES DE PEDRA SECA

Quan parlem del treball de la pedra en sec, ens referim a la tècnica constructiva que es fonamenta en la col·locació de pedres sobre pedres, sense usar cap element d'unió entre elles, ni fang, ni calç, ni argamassa, ni ciment. Les pedres han d'encaixar bé les unes amb les altres, falcant-les amb altres de més petites. Per fer el treball que avui presentem, hem visitat diverses barraques alçades amb diferents tècniques constructives en pedra seca.

Segons la seva localització geogràfica i la seva utilitat o funció, les barraques poden rebre diferents noms: barraques de vinya, de volta, de tros, de pastor, de filat, de visc o clapers.

3.7.1. Tècnica constructiva de les barraques

Per construir una barraca de pedra seca, primer calia establir els límits interiors amb cordills i/o estaques. Posteriorment, amb l'objectiu d'assentar els fonaments, s'obria una rasa d'uns 60-100 cm de fons i amb l'amplada que es pretenia donar als murs (un o dos metres). Els fonaments, també realitzats amb pedra seca, quedaven envoltats per una mena de canal que servia per drenar l'aigua que pogués escolar-se a dins la barraca. A la conca del Gaià algunes barraques es construïen sobre roca, de forma que no calia fer fonaments.

Els següent pas era aixecar els murs interiors i exteriors. Al mur exterior se li donava una certa inclinació per contrarestar la força exercida pel pes de la construcció i la pedra de la cobertura. Per tant, s'iniciava a un metre del gruix previst de forma que en arribar a l'alçada corresponent, quedés a uns 40 cm del mur interior. L'espai entre els dos murs es reomplia amb pedruscall.

Els murs interiors, en arribar a l'alçada del portal, iniciaven l'aproximació de les fileres de cobertura. En el cas de cobertura amb arcades, aquestes arrencaven una mica per sota de l'alçada del portal (a uns 130 cm de la base). Els murs exteriors encara s'elevaven una mica més, de manera que sobrepassaven la coberta.

¹⁴ Joan RUBIÓ i GUILLEUMAS (2004), "Caragols terrestres de la conca del Gaià", *La Resclosa*, núm. 8, Vila-rodona, Centre d'Estudis del Gaià, p. 5-18.

Posteriorment, es protegia la cobertura amb pedruscall i terra, compactant-ho tot bé. Algunes barraques eren impermeabilitzades amb argila i altres amb una protecció feta amb grans lloses. En bona part de les barraques que avui dia veiem, ja només trobem el pedruscall cobertor de la cúpula, ja que l'erosió i el poc manteniment n'ha arrencat la terra solta.

Finalment, hem de dir que en construir els murs interiors, els mestres margeners creaven un seguit de cavitats amb diferents funcions: cocons o armaris frescals, calaixos, menjadores, arneres, que anirem descrivint a mesura que els anem trobant.

4. BIBLIOGRAFIA

- BIOSCA, E.; VINYOLÉS, T.; XORTÓ, X. (2001). *Des de la frontera. Castells medievals de la Marca*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona.
- CATALÀ BENACH, Benjamí (2006). *Bellesa rural al Baix Penedès*. La Bisbal del Penedès: Edicions de la Diputació de Tarragona, Ajuntament de la Bisbal del Penedès, Col·legi d'Arquitectes Tècnics de Tarragona i Empresa Jané Ventura.
- BERNAT i CASTELLVÍ, August (1998). *Les barraques de pedra seca a la conca mitja del Gaià*. Santes Creus: Ed. Fundació d'Història i Art Roger de Belfort.
- BOLÓS, Jordi (2004) *Els orígens medievals del paisatge català*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FOLCH i GUILLÈN, Ramon (1986), *Història Natural dels Països Catalans, Ocells*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana S.A. Vol. XII.
- (1987). *Història Natural dels Països Catalans, Amfibis, rèptils i mamífers*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana S.A. Vol. XIII.
- (1988). *Història Natural dels Països Catalans, Plantes superiors*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana S.A. Vol. VI.
- FONT QUER, P. (1982). *El Discórides Renovado, Plantas Medicinales*. Barcelona: Labor S.A.
- GIRONÈS DESCÀRREGA, Josep (2005). *L'art de la pedra en sec a les comarques de Tarragona*. Tarragona: Edicions de la Diputació de Tarragona.
- IGLÉSIES, Josep (1994). *La reconquesta a les valls de l'Anoia i el Gaià*. Episodis de la Història. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.
- LIPPERT, Wolfgang; PODLECH, Dieter (1991). *Gran Guía de la Naturaleza, Flores*. La Corunya, Everest, S.A.
- (1991). *Gran Guía de la Naturaleza, Plantas del Mediterráneo*. La Corunya: Ed. Everest, S.A.
- MARLÈS MAGRE, Jaume (2006). "Els conreus al municipi d'Aiguamúrcia". *La Resclosa*, núm. 10, Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià, p. 5-41.
- PASCUAL, Ramon (2001). *Guia dels arbustos dels Països Catalans*. Barcelona: Ed. Pòrtic Natura.
- (2004). *Guia dels arbres dels Països Catalans*. Barcelona: Ed. Pòrtic Natura. Sisena edició.
- ROMO, A. M. (2004). *Les plantes medicinals dels Països Catalans*. Barcelona: Ed. Pòrtic Natura. 4a ed.
- RUBIÓ i GUILLEUMAS, Joan (2004). "Caragols terrestres de la conca del Gaià". *La Resclosa*, núm. 8, Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià, p. 5-18.